

<https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i09.041>

YANGI O‘ZBEKISTON TARIXI SHAROITIDA MA’NAVIYAT MASALASI

Raxmatov Murod G‘aybullayevich

Navoiy davlat universiteti professori,

tarix fanlari doktori (DSc),

E-mail: raxmatov.80@bk.ru

Tel: (90)618 36 26

Annotatsiya. Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston tarixi sharoitida ma’naviyat masalasining ijtimoiy-tarixiy mazmuni, uning davlat va jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni hamda ma’naviy-ma’rifiy siyosatning asosiy yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Maqolada 2017-yildan keyingi davrda ma’naviyat va ma’rifat sohasida amalga oshirilgan institutsional va normativ o‘zgarishlar, 2021-yildagi ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini takomillashtirishga oid qaror, 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi hamda 2023-yilda yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi ma’naviy-madaniy qadriyatlar bilan bog‘liq normalar o‘rganildi. Yangi O‘zbekiston sharoitida ma’naviyat masalasi faqat tarbiyaviy yo‘nalish bilan chegaralanmay, inson qadri, tarixiy xotira, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ta’lim, madaniyat, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy birdamlik bilan uzviy bog‘liq kompleks hodisa sifatida namoyon bo‘layotgani aniqlandi.

Kalit so‘zlar. Yangi O‘zbekiston, ma’naviyat, ma’rifat, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, inson qadri, ma’naviy meros, fuqarolik madaniyati, yoshlar, ta’lim.

Аннотация. В данной статье анализируется социально-историческое содержание вопроса духовности в условиях истории Нового Узбекистана, его роль в развитии государства и общества, а также основные направления духовно-просветительской политики. В статье изучены институциональные и нормативные изменения, осуществленные в сфере духовности и просветительства в период после 2017 года, постановление о совершенствовании системы духовно-просветительской работы в 2021 году, Стратегия развития Нового Узбекистана на 2022–2026 годы, а также нормы, связанные с духовно-культурными ценностями в Конституции Республики Узбекистан, принятой в новой редакции в 2023 году. Выявлено, что в условиях Нового Узбекистана вопрос духовности не ограничивается только воспитательным направлением, а проявляется как комплексное явление, неразрывно связанное с человеческим достоинством, исторической памятью, национальными и общечеловеческими ценностями, образованием, культурой, гражданской ответственностью и социальной солидарностью.

Ключевые слова. Новый Узбекистан, духовность, просвещение, национальные ценности, историческая память, человеческое достоинство, духовное наследие, гражданская культура, молодежь, образование.

Abstract. This article analyzes the socio-historical content of spirituality issues in the context of New Uzbekistan's history, its role in the development of the state and society, and the main directions of spiritual and educational policy. The article examines the institutional and regulatory changes implemented in the field of spirituality and enlightenment since 2017, the decision to improve the system of spiritual and educational work in 2021, the Development Strategy of New Uzbekistan for 2022-2026, and the norms related to spiritual and cultural values in the Constitution of the Republic of Uzbekistan, adopted in a new edition in 2023. It has been established that in the conditions of New Uzbekistan, the issue of spirituality is not limited to an educational direction; it manifests as a complex phenomenon inextricably linked to human dignity, historical memory, national and universal values, education, culture, civic responsibility, and social solidarity.

Keywords. New Uzbekistan, spirituality, enlightenment, national values, historical memory, human dignity, spiritual heritage, civic culture, youth, education.

Kirish. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan buyon jamiyatning ma’naviy hayotini rivojlantirish davlat va jamiyat taraqqiyotining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanib kelmoqda. Ayniqsa, 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy islohotlar sharoitida ma’naviyat masalasiga yangicha yondashuv zarurati yuzaga keldi.

Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonida ma’naviyat tushunchasi insonning ichki dunyosi, axloqiy fazilatlari yoki madaniy meros bilangina cheklanmay, jamiyatning rivojlanish mezonlari bilan bog‘liq holda talqin qilinmoqda. Xususan, davlat siyosatida milliy qadriyatlar, tarixiy va madaniy merosni asrab-avaylash, yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasi, ta’lim va ma’rifatni rivojlantirish hamda jamiyatda insonparvarlik tamoyillarini qaror toptirish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish alohida ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. [1] Bu holat ma’naviyat masalasining davlat va jamiyat taraqqiyotining umumiy strategik vazifalari tarkibiga kiritilganini ko‘rsatadi.

2023-yil 30-aprelda referendum orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddimasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga, shuningdek, ajdodlarning ilmiy, madaniy va ma’naviy merosiga tayanish g‘oyasi mustahkamlangan. Konstitutsiyaning 61-moddasida esa fuqarolarning O‘zbekiston xalqining tarixiy, ma’naviy, madaniy va ilmiy merosini asrab-avaylash burchi belgilangan. [2]

Shu jihatdan ma’naviyat masalasini Yangi O‘zbekiston tarixining muhim tarkibiy qismi sifatida tadqiq etish dolzarb ilmiy vazifalardan biridir.

Metodlar. Maqolada tarixiylik, xolislik, tizimlilik va qiyosiy tahlil tamoyillaridan foydalanildi. Avvalo, tarixiy-tahliliy metod asosida O‘zbekistonda ma’naviy-ma’rifiy siyosatning Yangi O‘zbekiston davridagi shakllanish bosqichlari o‘rganildi. Bunda 2017-

yildan keyingi davlat siyosatida ma'naviyat masalasining institutsional va konseptual jihatdan rivojlanishiga e'tibor qaratildi. Normativ-huquqiy tahlil metodi orqali ma'naviy-ma'rifiy sohaga oid Prezident farmonlari va qarorlari, Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi hamda yangi tahrirdagi Konstitutsiya normalari o'rganildi. Jumladan, 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-son qarorda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, oila, ta'lim tashkilotlari va mahallalarda ma'naviy tarbiyaning uzviyligini ta'minlash, targ'ibot-tashviqot ishlarini ilmiy asosda olib borish kabi vazifalar belgilangan. [3]

Natijalar. Yangi O'zbekiston sharoitida ma'naviyat masalasi jamiyatning alohida tarbiyaviy yo'nalishi sifatida emas, balki ijtimoiy taraqqiyotning bir nechta yo'nalishlarini birlashtiruvchi kompleks tushuncha sifatida namoyon bo'lmoqda. 2021-yildagi Prezident qarorida [4] ma'naviy-ma'rifiy ishlarning samaradorligiga to'sqinlik qilayotgan tizimli muammolar qatorida yaxlit tizimning yetarli darajada shakllanmagani, yoshlarni turli ma'naviy tahdidlardan himoya qilish bo'yicha ilmiy-tadqiqot va amaliy ishlarni kuchaytirish zarurati qayd etilgan. Shu hujjatda oila, ta'lim tashkilotlari va mahallalarda ma'naviy tarbiyaning uzviyligini ta'minlash ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Ma'naviyatga yondashuvda asosiy e'tibor faqat targ'ibotga emas, balki insonni ijtimoiy hayotga tayyorlash, unda mas'uliyat, bilim, axloqiy madaniyat va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga qaratilmoqda.

Yangi O'zbekiston taraqqiyotining muhim konseptual yo'nalishlaridan biri inson qadrini ulug'lash bilan bog'liq. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi “inson qadrini yuksaltirish”ni ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilaydi. Shu bilan birga, strategiyaning beshinchi yo'nalishi bevosita ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqishga bag'ishlangan. Bu holat ma'naviyat va inson qadri o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Inson qadrini hurmat qilish, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklariga hurmat bilan munosabatda bo'lish, adolat va mas'uliyatni qadrlash ma'naviy madaniyatning amaliy ko'rinishlaridan biridir. 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadri qimmatli oliy qadriyat sifatida belgilangan.

Shu nuqtayi nazardan, Yangi O'zbekiston sharoitida ma'naviyatni insonparvarlik, huquqiy madaniyat va fuqarolik mas'uliyati bilan bog'liq holda tadqiq etish ilmiy jihatdan muhimdir. Yangi O'zbekiston sharoitidagi ma'naviy siyosatning muhim jihatlaridan biri milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi hisoblanadi.

Konstitutsiyaning muqaddimasida O'zbekiston xalqining milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, ajdodlarning ilmiy, madaniy va ma'naviy merosiga tayanish tamoyillari ifodalangan. [5]

Bunda milliy qadriyatlar jamiyatning tarixiy tajribasi, tili, madaniyati, urf-odatlar, an'analari va ma'naviy merosi bilan bog'liq bo'lsa, umuminsoniy qadriyatlar inson huquqlari, tinchlik, adolat, bag'rikenglik, erkinlik va hamjihatlik kabi tamoyillarni qamrab oladi.

Ularning uyg'unligi yosh avlodning o'z milliy o'zligini anglagan holda boshqa xalqlar va madaniyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi uchun muhim ijtimoiy-ma'naviy asos yaratadi.

Yangi O‘zbekiston sharoitida tarixiy xotira ma’naviy taraqqiyotning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tarixiy xotira xalqning o‘zligini anglash, milliy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazish va jamiyatning tarixiy tajribasidan foydalanish imkonini beradi. Shu sababli tarixiy obidalar, yozma manbalar, ilmiy va madaniy merosni o‘rganish ma’naviy siyosatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 61-moddasida fuqarolarning tarixiy, ma’naviy, madaniy va ilmiy merosni asrab-avaylash burchi belgilangan. Bu norma tarixiy va ma’naviy merosni saqlash masalasining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanganini ko‘rsatadi. [6]

Tarixiy xotira faqat o‘tmishni eslash vositasi emas, balki jamiyatning kelajak haqidagi tasavvurlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi omil sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Yoshlar ma’naviyati Yangi O‘zbekiston sharoitida alohida ahamiyatga ega. Chunki jamiyatning kelajakdagi ijtimoiy-madaniy qiyofasi bevosita yosh avlodning bilim darajasi, dunyoqarashi, axloqiy fazilatlari va fuqarolik faolligi bilan bog‘liq.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 52-moddasida o‘qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, barkamol avlodni shakllantirish va xalqning ma’naviy-madaniy salohiyatini saqlash hamda boyitishning asosi sifatida e’tirof etilgan. Shuningdek, Konstitutsiyaning ta’limga oid normalarida davlatning ta’lim va tarbiyani rivojlantirish bo‘yicha majburiyatlari belgilangan.

Shu sababli ta’lim tizimida ma’naviy tarbiya faqat maxsus tadbirlar bilan chegaralanmasdan, ta’lim mazmunining o‘zida tarix, madaniyat, huquq, axloq, fuqarolik mas’uliyati va tanqidiy fikrlash bilan uyg‘unlashishi muhim.

2017-yildan keyingi davrda ma’naviy-ma’rifiy sohani tashkil etish mexanizmlari ham takomillashdi. 2021-yilgi PQ-5040-son qarorda ma’naviy-ma’rifiy ishlarni muvofiqlashtirish, ilmiy-uslubiy tadqiqotlarni kuchaytirish, oila, ta’lim va mahalla hamkorligini ta’minlash kabi vazifalar belgilandi.

Bu jarayonni ma’naviyat sohasining institutsional jihatdan tizimlashtirilishi sifatida ko‘rish mumkin. Bunda davlat tashkilotlari bilan bir qatorda ta’lim muassasalari, mahalla, fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalarining o‘zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama. Yangi O‘zbekiston sharoitida ma’naviyat masalasini uchta asosiy darajada ko‘rib chiqish mumkinligini ko‘rsatadi.

Birinchi daraja – shaxsiy ma’naviyat. Bu insonning bilim, axloq, dunyoqarash, mas’uliyat, vijdon va o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan munosabati bilan bog‘liq.

Ikkinchi daraja – ijtimoiy ma’naviyat. Bunda jamiyatdagi o‘zaro hurmat, bag‘rikenglik, hamjihatlik, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy birdamlik muhim o‘rin egallaydi.

Uchinchi daraja – milliy-ma’naviy makon. U tarixiy xotira, til, madaniyat, san’at, urf-odatlar, ilmiy meros va milliy o‘zlikni anglash jarayonlarini qamrab oladi.

Mazkur uch darajaning o‘zaro uyg‘unligi ma’naviy taraqqiyotning yaxlit modelini shakllantiradi.

Shundan kelib chiqib, ma’naviy siyosatning samaradorligini baholashda quyidagi ko‘rsatkichlarga e’tibor berish maqsadga muvofiq:

yoshlarning kitobxonlik va ta’limga qiziqishi;
tarixiy va madaniy merosga munosabati;
huquqiy va fuqarolik madaniyati;
turli ijtimoiy guruhlarga nisbatan bag‘rikenglik;
ijtimoiy tashabbuskorlik;
raqamli axborot muhitida tanqidiy fikrlash;
ta’lim va madaniyatga bo‘lgan ehtiyojning rivojlanishi.

Bugungi raqamli muhit sharoitida ma’naviyat masalasining yana bir muhim jihat – axborot bilan ishlash madaniyatidir. Internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlar dunyoqarashining shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Shuning uchun ma’naviy tarbiya zamonaviy media savodxonlik, tanqidiy fikrlash va ishonchli axborotni ajrata olish ko‘nikmalari bilan ham bog‘lanishi kerak. Bu yondashuv ma’naviyatni faqat an’analarni saqlash emas, balki zamonaviy jamiyatda mas’uliyatli, bilimli va faol shaxsni shakllantirish jarayoni sifatida tushunishga imkon beradi.

Xulosa. Yangi O‘zbekiston tarixi sharoitida ma’naviyat masalasi jamiyat taraqqiyotining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘layotgani aniqlandi.

Ma’naviyat masalasi davlat siyosatining alohida tarbiyaviy yo‘nalishidan jamiyatning ijtimoiy, madaniy, ta’limiy va fuqarolik rivojlanishini qamrab oluvchi kompleks sohaga kengaymoqda.

2023-yilgi yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson qadr-qimmati, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, tarixiy, ma’naviy, madaniy va ilmiy merosni asrash bilan bog‘liq qoidalar mustahkamlandi. Ma’naviy taraqqiyotning muhim sharti ta’lim, oila, mahalla, madaniyat muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligidir. Ma’naviy tarbiya samarali bo‘lishi uchun u shaxsning kundalik hayoti, ta’lim jarayoni va ijtimoiy faoliyati bilan uzviy bog‘lanishi lozim. Yangi O‘zbekiston sharoitida ma’naviyatni tarixiy merosni asrash bilan bir qatorda zamonaviy bilim, tanqidiy fikrlash, huquqiy va fuqarolik madaniyati, bag‘rikenglik hamda ijtimoiy mas’uliyat bilan bog‘lash ilmiy va amaliy jihatdan muhimdir.

Shunday qilib, Yangi O‘zbekiston sharoitida ma’naviyat masalasi milliy o‘zlikni anglash, inson qadrini ulug‘lash, tarixiy xotirani saqlash, ta’lim va ma’rifatni rivojlantirish hamda faol fuqarolik madaniyatini shakllantirishni birlashtiruvchi kompleks ijtimoiy-ma’naviy jarayon sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-son qarori. “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-son qarori. “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
5. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel.
6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel.